

YOZUV TARIXI

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti
Ingliz filologiyasi o'qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti
Arab tili yo'nalishi 101- guruh talabasi
Maxammadjanova Maxliyo Dilmurod qizi
Ilmiy raxbar: Kabulova.U.S

Annotatsiya. Ushbu maqolada arab yozuvining kelib chiqishi, shakllanishi va tarixiy rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Arab yozuvining oromiy va nabatiy yozuvlari bilan genetik aloqasi, dastlabki yozma yodgorliklar hamda islom dini ta'sirida yuz bergan o'zgarishlar tahlil qilingan. Shuningdek, Qur'oni Karim nozil bo'lishi natijasida yozuvning takomillashuvi, harakat va nuqtalar tizimining joriy etilishi hamda arab xat uslublarining (kufiy, nasx, suls va boshqalar) shakllanishi haqida aniq tarixiy ma'lumotlar berilgan. Maqolada arab yozuvining keng hududlarga tarqalishi va uning ilm-fan, madaniyat hamda adabiyot rivojidagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Arab yozuvi, yozuv tarixi, semit yozuvlari, oromiy yozuvi, nabatiy yozuvi, Qur'oni Karim, kufiy xati, nasx xati, arab xattotligi, islom madaniyati.

Аннотация: В данной статье рассматриваются происхождение, формирование и основные этапы исторического развития арабской письменности. Проанализированы генетические связи арабского письма с арамейской и набатейской письменностями, ранние письменные памятники, а также изменения, произошедшие под влиянием ислама. Освещается процесс совершенствования арабского письма в связи с ниспосланием Корана, введение огласовок и диакритических знаков, а также формирование основных стилей арабского письма. Показано значение арабской письменности в развитии науки, культуры и духовной жизни.

Ключевые слова: арабская письменность, история письма, семитские письменности, арамейское письмо, набатейское письмо, Коран, арабская каллиграфия.

Аннотация: This article examines the origin, formation, and historical development of the Arabic script. The genetic relationship of Arabic writing with Aramaic and Nabataean scripts, early written monuments, and transformations influenced by the rise of Islam are analyzed. Particular attention is paid to the standardization of the script following the revelation of the Qur'an, the introduction of vowel marks and diacritical signs, and the development of major calligraphic styles. The article also highlights the role of Arabic script in the advancement of science, culture, and civilization.

Keywords: Arabic script, history of writing, Semitic scripts, Aramaic script, Nabataean script, Qur'an, Arabic calligraphy.

Yozuv insoniyat tarixidagi eng muhim ixtirolardan biri bo'lib, bilim, madaniyat va tarixni avloddan avlodga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. Dunyo yozuv tizimlari orasida arab yozuvi o'zining uzoq tarixi, keng geografik tarqalishi va boy madaniy merosi bilan alohida ajralib turadi. Arab yozuvi nafaqat arab xalqlari, balki islom dini tarqalgan ko'plab mintaqalarda asosiy yozuv tizimi sifatida xizmat qilgan. Arab yozuvining kelib chiqishi. Ilmiy manbalarga ko'ra, arab yozuvi semit yozuvlari oilasiga mansub bo'lib, u bevosita nabatiy yozuvi asosida shakllangan. Nabatiy yozuvi esa o'z navbatida oromiy yozuvidan kelib chiqqan. Oromiy yozuvi miloddan avvalgi I ming yillikda Yaqin Sharqda keng tarqalgan bo'lib, ko'plab sharq yozuvlariga asos bo'lgan.

Arab yozuvining dastlabki shakllari milodiy IV–V asrlarga oid bo'lib, Shimoliy Arabiston hududida paydo bo'lgan. Eng qadimgi arabcha yozma yodgorliklardan biri Namora bitigi (milodiy 328-yil) hisoblanadi. Ushbu bitik arab yozuvining dastlabki rivojlanish bosqichini ko'rsatib beradi.

Islom davrida arab yozuvining rivoji

Arab yozuvi taraqqiyotida VII asr, ya'ni islom dini paydo bo'lgan davr alohida ahamiyatga ega. Qur'oni Karimning nozil bo'lishi arab yozuvining takomillashuviga kuchli turtki berdi. Qur'on matnlarini aniq va xatosiz yozish zarurati yozuvni standartlashtirishga olib keldi.

Dastlabki arab yozuvida nuqtalar va unli belgilar (harakatlar) bo'lmagan. Bu holat so'zlarni o'qishda qiyinchilik tug'dirgan. VIII asrda olim Abu al-Asvad ad-Du'aliy tomonidan harakatlar tizimi joriy etildi. Keyinchalik Nasr ibn Osim va Yahyo ibn Ya'mar harflarni farqlash uchun nuqtalar tizimini ishlab chiqdilar.

Arab yozuvi tarix davomida turli xat uslublarini vujudga keltirdi. Ulardan eng mashhurlari quyidagilar:

1. Kufiy xati – eng qadimgi uslublardan biri bo'lib, asosan me'morchilik va ilk Qur'on nusxalarida ishlatilgan.
2. Nasx xati – o'qilishi oson bo'lgani sababli kitoblar va kundalik yozuvlarda keng qo'llanilgan.
3. Suls xati – bezakli va yirik shakli bilan masjid yozuvlarida ishlatilgan.
4. Nasta'liq xati – asosan fors va turkiy adabiyotda rivojlangan.
5. Dishoniy xati – Usmoniylar davrida davlat hujjatlarida qo'llanilgan.

Arab yozuvining tarqalishi. Islom dini yoyilishi bilan arab yozuvi Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika, Markaziy Osiyo, Janubiy Osiyo va hatto Ispaniyaga qadar tarqaldi. Xususan, Markaziy Osiyoda arab yozuvi VIII asrdan XX asr boshlariga qadar asosiy yozuv tizimi bo'lib xizmat qilgan. O'zbek, tojik, qozoq va boshqa xalqlar ilm-fan va adabiyot asarlarini arab yozuvida yaratganlar.

Arab yozuvi insoniyat madaniy taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi. U nafaqat aloqa vositasi, balki ilm-fan, din, san'at va adabiyotning rivojlanishiga xizmat qilgan. Bugungi kunda ham arab yozuvi millionlab insonlar tomonidan qo'llanilib, boy tarixiy va madaniy merosni o'zida mujassam etib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hasanov A. Yozuv tarixi va xattotlik san'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2015.
2. Rahmonov N. Arab yozuvi va xattotlik asoslari. – Toshkent: Sharq, 2012.
3. Qodirov M. Islom madaniyati va arab yozuvi tarixi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2014.
4. Abdurahmonov G'., Rustamov A. Qadimgi yozuvlar va til taraqqiyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
5. Karimov U. Sharq xattotligi va yozuv madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
6. Azimov A. Arab tili grafikasining shakllanishi va rivoji. – Toshkent: TDShI nashriyoti, 2018.
7. Asadov S. Islom davrida ilm-fan va yozuv taraqqiyoti. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
8. To'raqulov B. Markaziy Osiyoda arab yozuvi tarixi. – Toshkent: Sharqshunoslik instituti nashriyoti, 2017.
9. Ibrohimov J. Qur'on ilmlari va yozuv masalalari. – Toshkent: Hilol-nashr, 2019.
10. Madrahimov X. Arab xat turlari va ularning estetik xususiyatlari. – Toshkent: San'at, 2011.